

АВГУСТ ВІЛЬГЕЛЬМ ФОН ШЛЕГЕЛЬ – ПЕРЕКЛАДАЧ ШЕКСПІРА

М.Г. Догадайло

В статті дається аналіз перекладів деяких творів Шекспіра, виконаних Августом Вільгельмом фон Шлегелем – німецьким філософом, письменником, критиком та перекладачем, і визначається їх вплив на німецьку літературу, драматичний театр та культуру в цілому.

Об'єктом дослідження є аналіз перекладів Шекспіра, виконаних Августом Вільгельмом фон Шлегелем.

Актуальність дослідження визначається тим, що коли на межі XVIII – XIX ст. на зміну класицизму приходить романтизм із зовсім іншим загальним, естетичним та літературним світоглядом, то відразу цілком змінюється ставлення перекладачів до своїх завдань [3, 21–22]. Принцип точності перекладу, різні тлумачення цього терміну, визначення межі точності, співвідношення різних національних мов та наслідки цього для можливості та якості перекладу – всі ці питання гостро цікавили саме теоретиків романтизму і були переглянуті знову, а то й поставлені вперше. Романтики ясно усвідомлюють проблемність перекладацької діяльності (підвищення вимог до перекладу загострило разом з цим усвідомлення його труднощів), і тому питання можливості перекладу викликає у них жвавий інтерес. Правильно зрозуміти те, чому німецька традиція як фундамент перекладознавства визначає принцип, відповідно до якого ані теорія перекладу, ані вони самі не можуть бути відірвані від історичних умов свого створення, допоможе визнання того факту, що в жодній іншій країні саме переклади так безапеляційно не визначалися за невід'ємну частину національної літератури.

Жодна інша епоха не надавала проблемам перекладу стільки значення, як це робив романтизм. Це є особливо характерним для раннього романтизму, що підніс переклад до небувалої висоти поетичної творчості, і який зрештою вважали ідеалом в поезії [3, 23]. Для прагматика раннього романтизму Августа Вільгельма фон Шлегеля головною проблемою була історична диференціація оригіналу в момент виникнення перекладу. Він виразив силу свого літературного таланту в такій справі, для якої потрібні були його здібності і як критика, і як поета, і як перекладача. Його внесок в німецьку літературу неможливо переоцінити. Він став перекладачем Шекспіра. І в цьому зв'язку потрібно нагадати, що наше відчуття світової літератури і головних імен в ній дуже змінилося за минулі десятиріччя. Для XVII- того століття Шекспір – аж ніяк не геній. По перше, він жив недавно, по друге, хоча з часів Шекспіра часу пройшло не багато, та сама концепція літератури дуже сильно змінилася [5].

Література XVII – XVIII століття базувалася на принципі зовнішньої правдоподібності. Що стосується Шекспіра, то про правдоподібність він не турбувався, не турбувався він з точки зору класицистів і про смак. Класицизм потребував трьох єдностей: місця, часу, і дії. Шекспір не дотримувався жодної з них. Класицизм потребував зображення неземного та прекрасного, ніяких сцен насилля і вбивства. Але в «Гамлеті» – вбивство та насилля на кожній сторінці, все – закінчується фразою «приберіть трупи», бо трупів дуже багато. І європейська сцена, а зокрема німецька сцена, не ставила Шекспіра інакше, ніж в переробках. Що таке був Шекспір на німецькій сцені? Тільки переробки. Щоб все відбувалося в межах однієї вітальні чи, в усякому разі, одного міста, щоб ніяких трупів. Шекспіра виправляють. Розенкранц і Гільденстерн... Ну, навіщо ці двоє, коли цілком зручно за потребами театру поєднати їх в один персонаж? Навіщо двоє, коли вони говорять приблизно одне й теж? Тому Шекспіра виправляють на користь справі. Потім зовсім не обов'язково було вбивати Офелію. Тому Офелія також не завжди з'їжджала з глузду і не завжди гинула, щоб не засмучувати публіку. Взагалі публіка не любила дивитися серйозні речі. І німецький театр, так як він тільки-тільки починав зароджуватися, та й взагалі, тому що театр – річ комерційна, він повинен був

підлещуватися до публіки. Тому, щоб публіка не втомлювалася від серйозних п'єс, її завжди задобрювали [5].

По суті, перший прозаїчний переклад німецькою мовою Шекспіра з'являється лише в сімдесяті роки, і належав він Крістіану Мартіну Віланду. Цей переклад мав величезне значення для німецької молоді. Шекспіром почали зачитуватися, його обожнювали, але знали його тільки в прозі [1, 13]. А заслугою Августа Вільгельма фон Шлегеля було те, що він зробив Шекспіра доступним німецькому читачеві саме поетичною мовою. До сьогодні в Німеччині класичним перекладом Шекспіра вважається переклад А.В. Шлегеля.

Найважливішим етапом не тільки раннього періоду літературно - критичної діяльності Шлегеля, але й взагалі його творчості, були статті про Шекспіра. В них він продовжує справу Гердера, який одним з перших поклав початок вивченню творчості Шекспіра і його перекладів рідною мовою. Ще навчаючись в школі Шлегель читав Шекспіра в перекладах Віланда, Ешенбурга, і з тих пір інтерес до великого англійського драматурга у нього все більше посилювався.

Все почалося з перекладу Шекспіра «Сон літньої ночі», який Шлегелю запропонував зробити його вчитель Бюргер спочатку разом, а потім самостійно. Але цей переклад був невдалим з причини, добре охарактеризованої Р. Гаймом: «... у виборі методу викладення Бюргер не міг повністю погодитися ні з філологічною, ні з естетичною точкою зору Шлегеля... Звичка до самостійної поетичної творчості була для Бюргера перешкодою..., а для Шлегеля навпаки, не існувало жодних перешкод. Дослідник казав про необхідність суворо дотримуватися зовнішньої форми оригіналу, він заявив, що буде дотримуватися цього правила і при перекладі англійського поета [2, 148]. Далі Шлегель розробляє в цій статті принципи перекладу художніх творів взагалі і Шекспіра зокрема. Він розглядає сміливу на той час для німецької перекладацької практики та філологічної науки думку про можливість і необхідність перекладу Шекспіра німецькою мовою не прозою, а у віршованій формі. Він вважав, що німецька мова має для цього достатні можливості.

В статті, що була опублікована в журналі «Die Horen» під назвою «Дещо про Вільгельма Шекспіра у зв'язку з «Вільгельмом Майстером», пропонував з самого початку зробити переклад Шекспіра точним та поетичним. Стаття є розгорнутим коментарем Шлегеля відносно тої точки зору про Шекспіра, що міститься в романі Гете «Вільгельм Майстер». Роздуми Шлегеля щодо цього містять немало витончених спостережень відносно творчості Шекспіра і зокрема відносно «Гамлета», хоча на сучасному рівні шекспірознавства стаття значною мірою втратила свою актуальність. Але для свого часу, вона була безперечно значним явищем в німецькій літературознавчій науці, що формувалася, про це свідчить висока оцінка цієї статті, що її дав Шіллер. В наш час вона являє собою цікавий документ історико - літературного характеру, що розкриває початок задуму того плану перекладу Шекспіра, здійснення якого відіграло таку визначну роль і для німецької літератури і для німецької культури в цілому [1, 13 – 14].

Автор статті висловлює тут глибоке переконання в тому, що за межами Англії Шекспір найбільш популярний саме серед німців. «... Можна сміливо стверджувати, – пише він, – що крім англійців жодному іншому народу Шекспір не був настільки близьким, як німцям, тому що ніхто його так багато не читає і не вивчає в оригіналах та перекладах, ніхто його так не любить і не захоплюється ним з таким розумінням» [4, 214].

Після цієї статті в «Орах» Шіллера була опублікована інша стаття Шлегеля про Шекспіра – «Ромео і Юлія» Шекспіра. В ній дається ґрунтовний аналіз п'єси, що свідчило про велику літературно - критичну обдарованість Шлегеля, про його блискуче знання Шекспіра та велику любов до нього. «Тільки справжній перекладач міг написати таку характеристику свого оригіналу, яку написав Шлегель, і тільки той, хто зміг написати таку характеристику, міг зробити справжній переклад оригіналу». Перекладом «Ромео» почалась перша частина «Шлегелівського Шекспіра», а після

цього почали виходити одна за іншою сім частин перекладу, що включали в себе шістнадцять драм. Спочатку перекладачу не вистачало самовпевненості та досвіду. Він годинами сидів роздумуючи над якимось віршем, бо не міг знайти задовільних висловлювань. Саме стосовно зовнішньої форми віршів він спочатку вагався в кінцевому виборі; так наприклад, перекладаючи «Ромео» він дозволив собі передавати римовані сцени олександрійським розміром. Він намагався якомога точніше дотримуватися і «духу, і змісту, і зовнішньої форми оригіналу» [2, 152]. Він відмовився від ямбів, став перекладати гекзаметрами й міг з повним правом похвалитися тим, що передав дух і зміст твору без жодних додатків і без усіляких скорочень. Шлегель поділяв таку точку зору на завдання перекладача й намагався якомога точніше дотримуватися її на практиці.

На думку Шлегеля, «перекладач не повинен згладжувати жодні, характерні відмінності у формі викладення; він повинен по мірі можливості передавати всю красу іншомовної поезії, нічого до неї не додаючи і, навіть, не виправляючи шорсткості рими. Перекладачу іноді буває нелегко дотримуватися такої правильності передачі, тому що він вимушений удаватися до самої вільної німецької мови; але його переклад у жодному разі не повинен бути невишуканим. Краще пропустити ту дріб'язкову подробицю, аніж допустити перефразування. Не завжди можна перекладати один вірш вслід за іншим, але після такого відступу від оригіналу потрібно негайно знову йти крок за кроком услід за автором. Від римованих віршів потрібна менш точна передача кожного слова оригіналу. Йдеться не про копію, а про переклад; і нарешті потрібно мати на увазі і неперекладну гру слів» [2, 150].

Цей Шлегелівський переклад міг бути виправлений в деяких дрібницях, але взагалі він був чудовим; він містив в собі ключ до розуміння будь-якої новітньої літератури; це був один із найцінніших подарунків, які тільки можна було зробити німецькому народові саме в той час, коли почали з'являтися самостійні твори видатних німецьких поетів; він мав великий вплив на розвиток німецького драматичного мистецтва і на той напрямок, який прийняла поезія Шіллера у другому драматичному періоді свого розвитку.

Як своїми першими перекладами творів Шекспіра, так і своїми критичним статтями він закріпив зовсім іншу точку зору на теорію перекладів. Він назавжди установив і розвинув в аксіому те правило, що переклад поетичних творів прозою є «поетичним смертовбивством», і що їх треба перекладати таким же віршованим розміром, яким вони написані, якщо не зустрічаються для того нездоланні перешкоди у мові» [2, 157].

Шлегель написав багато віршів, досконало вивчив закони віршування, та все ж не став поетом. Але його справжня поетична обдарованість виявили себе в перекладах. Кожний відтінок оригіналу він вмів адекватно передати засобами рідної мови. Розмір, який не був властивий німецькій поетичній традиції, він міг передати таким же розміром, який найбільше всього відповідав духу та змісту оригінала. Колишня дерев'яна проза «німецького Шекспіра» під пером Шлегеля отримала адекватну область високої поезії, а німецький читач рідною мовою міг повною мірою оцінити тепер всю досконалість англійського генія.

Можна у цьому зв'язку зробити висновок, що перекладацька спадщина А.В. Шлегеля є недостатньо вивченою та визнаною, тому перспектива її аналізу полягає у встановленні взаємозв'язків між концепцією романтиків і подальшими напрямками розвитку перекладацької думки.

SUMMARY

The study analyses the translations of Shakespeare, which were made by August Wilhelm von Schlegel and their influence on German Literature, culture and dramatic theatre.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Габитова Р. М. Философия немецкого романтизма / Р. М. Габитова. – М.: Наука, 1978. – 288с.
2. Гайм Р. Романтическая школа: Вклад в историю немецкого ума / Гайм Р. – М.: Солдатенков, 1891. – 774 с.
3. Фінкель О. Теорія і практика перекладу / О. Фінкель. – Х., 1929. – 167 с.

4. Robinson, D/ Western Translation Theory from Herodotus to Nietzsche. = [Западная теория перевода от Геродота до Ницше] / D. Robinson. – Manchester: St. Jerom Publishing. – 1997. – 450 p.
5. www. Filolog. ru.

**КОЗАЦЬКА ГЕОГРАФІЯ В ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ АСПЕКТІ
(НА МАТЕРІАЛІ «ІСТОРІЇ УКРАЇНИ» І «ІСТОРІЇ УКРАЇНИ-РУСИ»
М.С.ГРУШЕВСЬКОГО)**

С.П. Запольських

Стаття присвячена визначенню особливостей репрезентації та передачі елементів мікрополя „Козацька історична географія” у складі концепту козацтво в історичному дискурсі засобами англійської мови. Основну увагу зосереджено на способах відтворення ядерних компонентів мікрополя при врахуванні впливу хронотопного контексту.

У сучасному перекладознавстві все більше уваги приділяється відтворенню національної специфіки концептосфер різних культур. При цьому термін „реалія” використовується для перекладацької інтерпретації результатів вербалізації особливостей національних картин світу. Існує точка зору, що перекладачі слід не окремі вербальні форми, а концепти, які за ними стоять [1]. Одним із найскравіших прикладів українських національних історичних концептів є *козацтво*, яке із століття в століття було єдиним і могутнім засобом збереження незалежності, гідності й честі України як держави. Дослідження феномену українського козацтва стало предметом численних вітчизняних і зарубіжних історичних розвідок. Інтерес іноземного читача до козацької епохи стимулює потребу вирішення питань, пов'язаних із специфікою передачі вербалізованого концепту “козацтво”.

Таким чином, мета дослідження полягає у виявленні особливостей репрезентації та передачі елементів мікрополя „Козацька історична географія” у складі концепту *козацтво* в історичному дискурсі засобами англійської мови. Завданням статті є визначення специфіки репрезентації в українській мові та перекладацької інтерпретації компонентів зазначеного мікрополя англійською мовою.

Такі обов'язкові формальні компоненти твору як суб'єкт, час і місце дії в історичних розвідках є чітко фіксованими, оскільки автор обмежений реальним історичним полем і має відтворити його хронотоп. Історик може тільки формально зруйнувати цю фіксацію через ретроспекцію, ускладнити хронологічний опис подій, порівнюючи поточні події з минулими або з тими, що відбувалися в інших регіонах і має продовжити заплановану оповідь. Тому очевидно є визначальна роль *хронотопного контексту*, визначення основних різновидів якого можливо на основі аналізу історичного розвитку феномену, виконаного істориками [2]. Для концепта “козацтво” ці контексти відповідають таким часовим відрізнякам: перший етап - XV ст. – перша пол. XVI ст.; другий етап - друга пол. XVI ст; третій етап - кінець XVI ст. - XVII ст. Основним “місцем дії” на першому етапі є поняття *Степ і Дике Поле*. Для другого та третього етапів формування козацтва характерною є більш конкретна топоніміка, а саме: *Україна, Запорожжя, пороги, Дніпро, Подніпров'є, Низ, волость*.

Репрезентація смислових елементів концепту в творі є статичною на певних етапах, що і відбивається у хронотопному контексті. Це дає підстави для висунення гіпотези про зміни у складі вербалізованого концепту залежно від хронотопного контексту, який спричиняє зміни у використанні мовних і мовленнєвих засобів, що слугують для його опису і логічно припустити, що певному етапу еволюції явища мають відповідати одні й ті самі вербальні засоби його репрезентації, що має бути відповідно відтвореним у трансляті.

У творах М.С. Грушевського концепт «козацтво» репрезентовано різними елементами історичної географії в залежності від етапів формування козацького